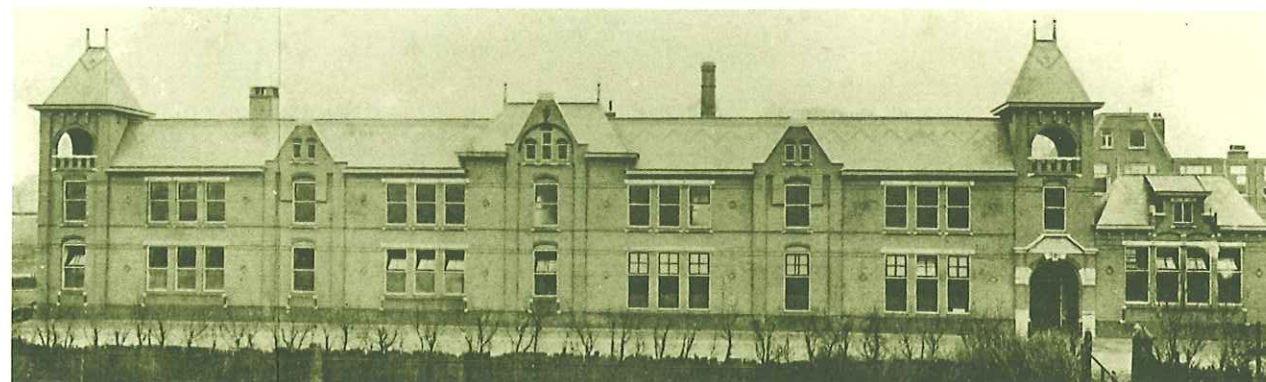

Sinds 1936 is er in het gebouw aan de Fahrenheitstraat 337 een postkantoor gevestigd. Weinigen zullen weten dat dit complex in 1906 gebouwd werd voor de haarden- en kachelfabriek van Jan Jaarsma. Het pand, ontworpen door de architect D. Oosthoek, stond toen aan de rand van de stad. Op een foto uit 1913 is aan de erachter staande schoorsteen te zien dat dit stijlvol vormgegeven bouwwerk een heuse fabriek huisvestte.

Fabriek Jaarsma, 1909. (Verzameling HGA)

Jan, wat zegt u deze naam?

Firma Jan Jaarsma's haarden- en kachelfabriek

Fabriekshal Jaarsma 1913. (Uit: 's-Gravenhage als industriestad)

Van smederij naar haardenfabriek

Jan Jaarsma werd in 1843 in Friesland geboren. Als werkloos architect deed hij enige jaren werkervaring op in de kachelfabriek van zijn broer E.M. Na een 'afkoelingsperiode' van 10 jaar startte Jan rond 1895 een eigen smederij en fabriek van vulhaarden aan de N.W. Buitensingel in Den Haag. Jan overleed al in 1901, zijn zoon Nicolaas Heye (1879) volgde hem op. Onder zijn leiding werd het pand aan de Fahrenheitstraat gebouwd en in 1906 betrokken. Naast een grote machinezaal en een lak- en moffelinrichting was er een toonzaal, waar men de diverse modellen kon bewonderen.

Productie

Het ontwerpen van de kachels gebeurde in eigen huis: "Eerst wordt het model geboetseerd, dan gemodelleerd in hout of gips, daarna in een wit zacht metaal, dat door een kunstvaardige hand met mes en beitel wordt afgewerkt, als gold het een beeldhouwwerk." Vervolgens werden modellen gemaakt voor de verschillende onderdelen. Het gietwerk werd verricht door de Ulfte ijzergieterij Diepenbrock en Reigers, de DRU. Het afslipen, polijsten en verder afwerken van de gietstukken vond plaats in de fabriekshallen aan de Fahrenheitstraat. Na het polijsten volgde het lakken, "een der bewerkingen die zeker wel de meeste zorg vereischt". Nadat alle delen nogmaals geolied en gemoffeld waren, kon de kachel in elkaar gezet worden: "... omzichtig en secuur, de schroeven, de schuiven en kleppen in den pot, de plaatijzeren mantel er omheen, het glimmende koperwerk er op." Op deze wijze werden in 1913 met 90 personeelsleden 150 haarden per week geproduceerd. De haarden vonden in binnen- en buitenland hun bestemming.

Handelsnaam

In 1930 werd de firma omgezet in een NV, met een maatschappelijk kapitaal van f 1.000.000,-. Er werden 300 aandelen à f 1000,- uitgegeven, de directeurs Nicolaas Heye Jaarsma en Rudolf Teller kregen elk de helft. In 1936 nam de DRU de firma Jan Jaarsma over. Nicolaas Heye werd commissaris bij DRU en bleef dit tot zijn dood in 1953. De handelsnaam Jan Jaarsma, Gas-o-Jaarsma en Gasojaar bleven voor haarden in gebruik. In 1948 veranderde de naam officieel in DRU-Jaarsma.

De Automatische Haard.

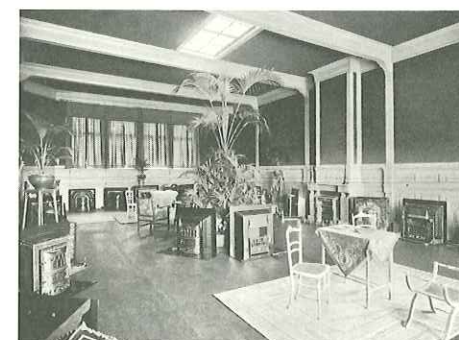
JAN JAARSMa

Reclame Jan Jaarsma, 1930.

Achtergrond: Reclame, jaren dertig. (Archief DRU)

Kwaliteit

De haarden uit het begin van de twintigste eeuw werden traditioneel vormgegeven en rijk versierd met koperwerk. Ze kregen namen als Hestia, Jupiter, Eros, Mars en Amor. In later jaren werd de vormgeving strakker en verdwenen deze mythologische namen. Vanaf de jaren twintig werd de Cyclus haard geproduceerd. Met de serie Jan greep men terug naar de naam van de oprichter. Deze kachels bleven tot in de jaren vijftig in productie, de verschillende types werden eenvoudigweg oplopend genummerd. Behalve kolenhaarden werden er ook gaskachels geproduceerd en ook kachels voor oliestook. De kwaliteit bleef onverminderd gehandhaafd, er werd gewaarschuwd tegen namaak, geadverteerd met 'vanouds Jan Jaarsma' en 'een generatie Haardenfabricage zegt niet alles, maar...' en 'Kies met kennis, kies Jan Jaarsma'.

Toonzaal, 1910. (Catalogus Firma Jan Jaarsma)

Postkantoor Fahrenheitstraat, 2007.

Met dank aan:

Mw. M. van Vlijmen, Nederlands Kachelmuseum, Alkmaar
P. van Toor, Stichting Nederlands IJzermuseum, Ulfte

Bronnen:

Gelders archief, Arnhem, archief DRU.
Adresboek van 's-Gravenhage.
Nationaal archief, Handelsregister Kamer van Koophandel en fabrieken, 's-Gravenhage.
's-Gravenhage als industriestad, Den Haag 1913
K. Bourgoniën (red.), Vuurvast en energiek, 250 jaar DRU, 1754-2004, Duiven 2004.
W. Alings jr. en H.N. Sierman, Vuur als vriend, Honderd jaar E.M. Jaarsma, 1868-1968, Hilversum 1968

Fahrenheit 337

Signalering

Jan Jaarsma haarden

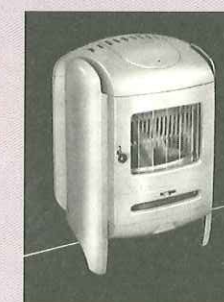
Eros

Deze kachel bestond uit 44 verschillende metalen onderdelen en 10 mica raampjes. In de catalogus van 1910 wordt deze haard, met een capaciteit van 200 m³ aangeboden voor de prijs van f 91,-. Op de 'aschladeur' is duidelijk de naam Jan Jaarsma vermeld.

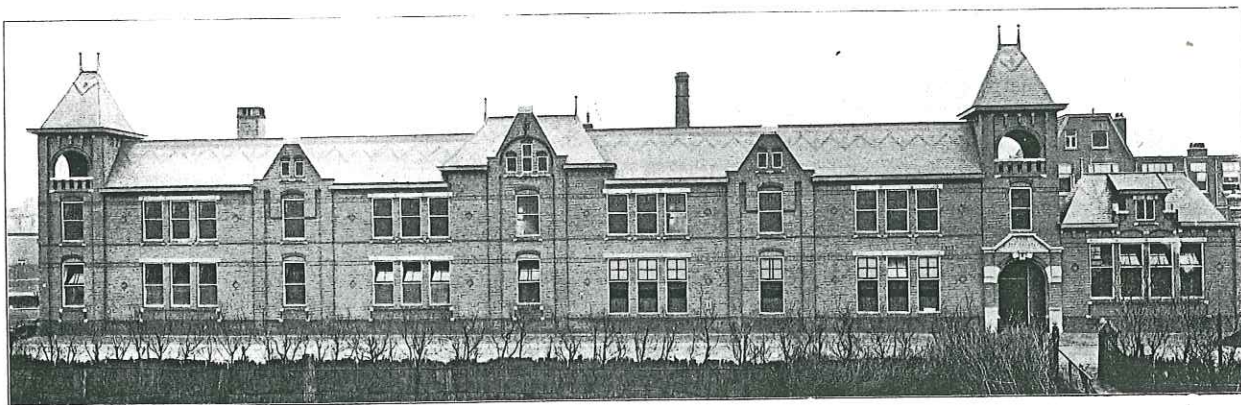
Cyclus 47

De Cyclus won in de jaren 20 en 30 terrein. Deze haard met een geotrooierde dubbele buizencirculatie, werd meerdere malen, ook internationaal, met goud bekroond. De Cyclus 47, met een capaciteit van 150 m³ kostte in 1932, compleet geplaatst f 145,-.

Jan 60

Een hete-lucht haardkachel, die halverwege de jaren vijftig door DRU-Jaarsma op de markt werd gebracht. De kachel was een ontwerp van Wim Gilles. Hij streefde een sobere en functionalistische vormgeving na. In 1957 kostte deze doorbrander f 338,-.

FIRMA JAN JAARSMA'S HAARDENFABRIEK.

Aan den rand van het lichte en luchtige Duinoord, waar de laatste huizenrijen tegen de groene duinhellingen uitgelopen zijn, staat de haardenfabriek van de firma JAN JAARSMA.

U kent hem toch, de Jaarsma-haard, waardig afstammeling van den goeden, vriendelijken, oud-Hollandschen huiselijken haard, middelpunt van gezelligheid, als hij in het winter-schemerurtje, met zijn koesterenden, rossen gloed in het kamer-duister schijnt? Daar wordt hij gewrongen, geperst, geknipt uit het harde, stugge metaal. Reusachtige, vernuftig uitgedachte machines doen dat, geleid door den schependen geest, den kunstzin, het intellect van den mensch.

Kunstzin en intellect beiden zijn noodig, want de haard der firma JAN JAARSMa is niet alleen een fraai meubel, kunstig van vorm en bewerking, een sieraad voor elk vertrek, hij is ook een schrander gevonden verwarmingsmachine — „machine” is het ware woord —, volgens vaste regelen geconstrueerd en met groote nauwkeurigheid gemonteerd. Een klein foutje in de constructie en uw haard zou niet meer trekken, U kunt hem niet genoegzaam temperen, hij zou barsten en splijten. Dat gebeurt nooit bij de Jaarsma-haarden, dat kan niet gebeuren, alles functioneert met de zekerheid, de onfeilbaarheid van een machine. Dat wist u niet, daar

hebt u nooit aan gedacht; U hebt den Jaarsma-haard altijd voor een doodgewone kachel aangezien, al heeft de ingenieuze wijze, waarop de haard getemperd kan worden, totdat alle licht schijnt afgesloten,

U misschien wel eens enig vermoeden van een hooger constructievorm gegeven. Hoe de Jaarsma-haard dan eigenlijk gemaakt wordt? Komt U eens binnen, in de fabriek.

Eerst naar de teekenzaal van den artistieken chef, want daar is het begin, daar wordt de Jaarsma-haard uitgedacht, vóór hij geboren wordt. Daar worden de nieuwe modellen ontworpen, nieuwe vormen en nieuwe kunstvaardige versieringen ontstaan hier in den scheppenden geest van den gebruiks-kunstenaar, die de artistieke ziel is van het bedrijf. Volgens zijn teekeningen worden de modellen vervaardigd.

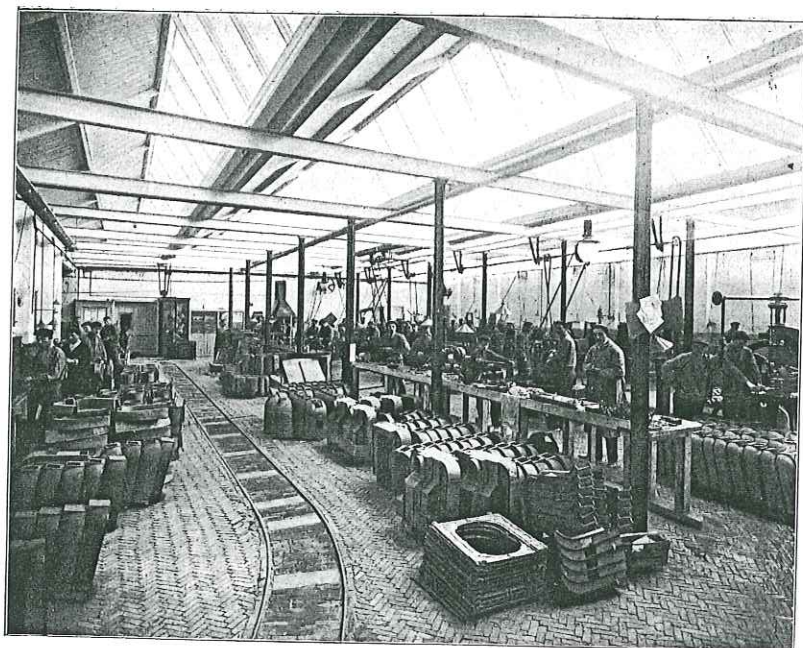
Eerst wordt het model geboetseerd, dan gemodelleerd in hout of gips, daarna in een wit zacht metaal, dat door een kunstvaardige hand met mes en beitel wordt afgewerkt, als gold het een beeldhouwwerk.

De techniek van de Jaarsma-haard, de vaste regelen, volgens welke het model moet worden samengesteld, heeft de firma JAN JAARSMA gedurende haar 18-jarig bestaan door de ervaring gevonden.

Zooals de stukken zijn, waaruit het voltooide model bestaat, zoo moeten ook de deelen worden, die later den Jaarsma-haard zullen samenstellen. Dat wil zeggen niet geheel en al, want ijzer krimpt minder dan het witte metaal en daarmee moet natuurlijk rekening worden gehouden.

De gegoten deelen worden elders besteld, maar moeten natuurlijk geheel en al geleverd worden overeenkomstig de modelstukken. Het afslijpen en polijsten en verder afwerken dezer gegoten stukken en de geheele verdere bewerking van den haard geschiedt evenwel in de werkplaatsen van de firma JAN JAARSMA zelve.

Als papier worden de ijzeren platen er geknipt, in stukken, in reepen, precies op maat. Eén hap van het machinemonster en ze zijn er af. Tusschen andere machtige machinekaken worden ze gebogen, verwrongen en gekromd. De kanten worden fijn uitgeknipt met sierlijke figuurtjes, en alles

geëmailleerde, snel versleten producten van inheemsche nijverheid.

Het lakken is in JAARSMA's haardenfabriek dan ook een vrij omvangrijk procédé. Eerst moeten

geschiedt zeker en gemakkelijk, alsof het kinderspel ware.

Dan echter komt een der bewerkingen, die zeker wel de meeste zorg vereischt, n.l. het lakken der deelen. Een der voornaamste eischen toch voor een deugdelijken haard is, dat hij goed gelakt is. Een slecht gelakte haard wordt spoedig leelijk, roestig, onbruikbaar en, dat de firma JAARSMA ook een belangrijk debiet heeft in België, Frankrijk en Engeland, heeft zij voor een niet gering deel te danken aan de soliede wijze, waarop haar haarden gelakt worden. Dat toch is een der voorname redenen, waarom men daar te lande aan de Jaarsma-haarden hoe langer hoe meer de voorkeur gaat geven boven de slecht

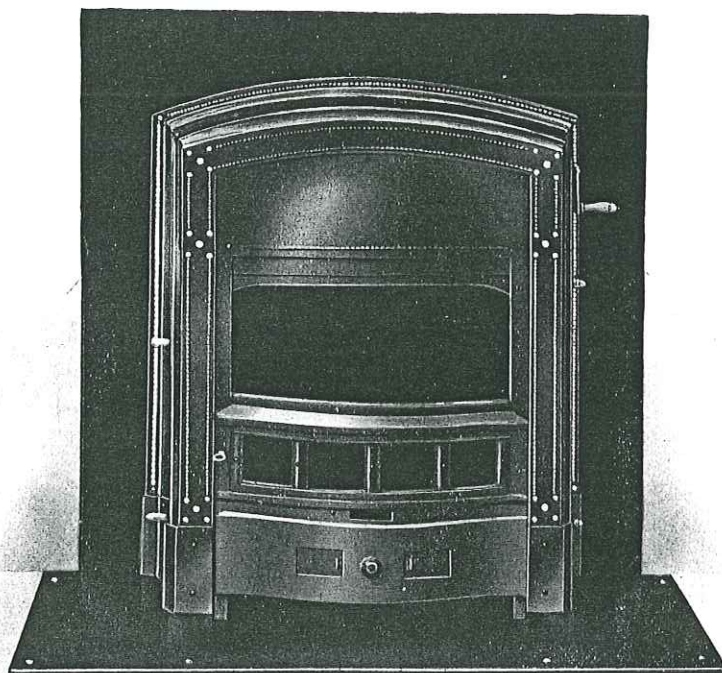
de deelen tweemaal geolied en gemoffeld worden, opdat het ijzer niet onder het lak kan doorroesten, wanneer de haard wat langer dan gewoonlijk in het winkelmagazijn moest blijven staan, daarna worden ze gelakt en nogmaals gemoffeld.

Het is opmerkelijk, hoezeer de fabriek der firma JAARSMA de kenmerken draagt van een zich ontwikkelend, steeds meer zich uitbreidend bedrijf. Het trekt reeds de aandacht, wanneer men de fabriek van buiten beschouwt, want men ziet dan onmiddellijk, dat zij eigenlijk niet uit één enkel gebouw bestaat, maar uit een complex, dat allengs is geworden, naarmate de behoefte aan uitzetting, aan bijtrekking van nieuw gebied zich deed gevoelen. Nog duidelijker wordt het in de machinezaal, waar naast de oudere en reeds verouderende werktuigen de nieuwere en nieuwste machines staan, waardoor de arbeid weer wordt vereenvoudigd, zoodat met dezelfde inspanning een veel grootere productie verkregen kan worden. Maar het sterkst openbaart zich dit streven naar economie in het bedrijf door de wijze, waarop de warmte voor de moffelinrichting en de kracht voor het drijven der machines verkregen worden.

Vroeger gebruikte de firma JAN JAARSMA hiervoor het gas, door de Gemeentegasfabriek geleverd.

Zij is echter tot de ontdekking gekomen, dat zij het voordeliger zelf kan maken, door stoom over gloeiende anthraciet te laten strijken. Het watergas, dat zij thans op deze wijze bereidt, kost haar niet alleen minder, doch geeft verhoudingsgewijze ook meer warmte, die haar moffels op temperatuur moet houden en haar motor moet drijven.

Ook nog in een ander opzicht is de firma JAN JAARSMA een slechte klant voor de gemeente: zij wint haar eigen water. Zij heeft n.l. op haar terrein een Norton-buis laten slaan, waardoor het voor

haar bedrijf noodige water, zuiver diep-grondwater, naar boven wordt gebracht. Het eenige, wat de gemeente haar levert, is de electriciteit, noodig voor haar lak-inrichting. Die inrichting is de nieuwste vinding door de firma JAN JAARSMa in toepassing gebracht. Tot dusverre geschiedde het lakken nog altijd op de oude manier van onze voorvaderen, n.l. met een dood-gewoon kwastje. Bij de nieuwe inrichting wordt de lak met behulp van een vernuftig bedacht toestel op de deelen gespoten, terwijl, wat er te veel op komt, tegelijkertijd weer door een krachtige ventilator wordt weggezogen. Zoo gaat het sneller, zekerder en zuiverder, dan met het ouderwetsche kwastje.

Zijn alle deelen gereed, afgevijld, geschuurd, gepoetst, gepolijst, gelakt, dan worden ze ineen gezet, omzichtig en secuur, de schroeven, de schuiven en kleppen in den pot, de plaatijzeren mantel er omheen, het glimmende koperwerk er op.

Nog even worden ze nagezien, gekeurd en bijgewerkt door den chef-monteur, die den geheelen dag niet anders doet en dan zijn ze gereed, om ingepakt in het magazijn opgeslagen of aan den winkelier afgeleverd te worden.

Een bezoek aan de showroom — en wat is eenvoudiger, de firma heeft een eigen auto gereed staan, om bezoekers van hun huis of van den trein te halen — zal ieder overtuigen van de echt Hollandsche degelijkheid, met sierlijkheid gepaard, en den rijkdom van vormen, waardoor het fabrikaat der firma JAN JAARSMa uitmunt. In dat aangename comfortabel ingerichte vertrek kan men op zijn gemak de verschillende modellen bewonderen, die hier bijeen zijn, kostbare, pompeus versierde haarden en exemplaren, die, ook fraai, maar eenvoudiger, door menschen met bescheiden beurzen betaald kunnen worden.

Niet minder dan 90 werklieden heeft de firma JAN JAARSMA in haar dienst, die in één week tijds 150 haarden kunnen maken. Vorig jaar werden er 3400 afgeleverd en naar schatting kunnen er thans in den wintertijd ongeveer 20000 in gebruik zijn, waarvan 4000 alleen in het buitenland.

Respectabele getallen, die een treffend beeld geven van den omvang en de beteekenis van dit Haagsche bedrijf.